

Pravilnik o bibliotekarskem izpitu: obrazložitev

Zakona o knjižničarstvu (Uradni list RS, št. 87/01) je uzakonil državni bibliotekarski izpit kot licenčni izpit, ki je po vzoru drugih profesij vstopni pogoj za zaposlene, ki opravljajo strokovno knjižničarsko delo. Predlog pravilnika o bibliotekarskem izpitu tako na podlagi tretjega odstavka 39.b člena Zakona o knjižničarstvu (Uradni list RS, št. 87/01, 96/02 — ZUJIK in 92/15; v nadaljevanju: Zakon) določa bibliotekarski izpit ter pogoje, obseg, vsebino, organizacijo in postopek ter strokovno usposabljanje za opravljanje bibliotekarskega izpita za strokovne knjižničarske delavce v knjižnični dejavnosti. Pravilnik nadomešča Samoupravni sporazum o pridobivanju strokovnih kvalifikacij bibliotekarske stroke (Uradni list SRS, št. 30/80), ki mu je zakon sicer že določil prenehanje veljavnosti, ob tem pa opredelil, da se ga uporablja do uveljavitve pravilnika, ki določa bibliotekarski izpit. Pripravo podzakonskega akta nalaga tretji odstavek 39.b člena Zakona, določbe pa upoštevajo spremenjene pogoje za strokovne knjižničarske delavce, kot jih določa 39.a člen Zakona.

Cilji, ki jih je ministrstvo zasledovalo pri pripravi pravilnika, so poleg splošnega prizadevanja za izvrševanje krovnega zakona s spremembami, tudi cilji, ki izhajajo iz zasledovanja učinkov javnega interesa na področju knjižnične dejavnosti. Zakon o knjižničarstvu iz leta 2001 (Uradni list RS, št. 87/01, 96/02 — ZUJIK; v nadaljevanju: ZKnj-1) je v 39. členu zelo splošno opredelil, da morajo imeti strokovni delavci knjižnic, ki izvajajo javno službo, predpisano vrsto in raven izobrazbe ter opravljen bibliotekarski izpit. Določal je, da področno pristojni minister predpiše podrobnejše določbe o vrsti in stopnji izobrazbe ter s pravilnikom določi tudi podrobnejše določbe o bibliotekarskem izpitu.

Ker so kompetence strokovnih delavcev, kakovost ter učinkovitost njihovega dela kot tudi njihovo strokovno izpopolnjevanje predpogoj za kakovostno in učinkovito knjižnično javno službo, so bile zakonske določbe o knjižničnih delavcih, zahtevani izobrazbi strokovnih knjižničarskih delavcev, bibliotekarskem izpitu in strokovnih nazivih dopolnjene. Zakon je z novima členoma (39.a in 39.b člen) določeneje opredelil kadre za izvajanje knjižnične dejavnosti, ohranil pa je pogoj obveznega bibliotekarskega izpita in določbo glede odločilnega pogoja. Na področju knjižnične dejavnosti se tako podrobnejšo opredelitev pogojev za strokovne knjižničarske delavce ohranja zaradi javnega interesa. Slovenije namreč ni mogoče primerjati z državami z dolgoletno tradicijo delovanja, zato je odločitev za reguliranje pogojev za strokovne knjižničarske delavce posledica nujnega kognitivnega urejanja, saj ustrezne varnosti oz. kakovosti storitev ne bi bilo mogoče zagotavljati zgolj na podlagi samoregulacije. Skrb za kakovost in varnost storitev za državljane je v primeru knjižnične dejavnosti pomembnejša od prostega pretoka oziroma fleksibilnosti.

Zakon je zato spremenil tudi določbe o bibliotekarskem izpitu ter za izvajanje pooblastil osrednjo državno oziroma nacionalno knjižnico ter podal zakonsko podlago za zbiranje in obdelovanje osebnih podatkov ter vodenje evidenc le-teh v zvezi z bibliotekarskimi izpiti. Javno pooblastilo nacionalni knjižnici za izvajanje bibliotekarskih izpitov predstavlja prenos oblastnih nalog z javnim pooblastilom. Predlog pravilnika poleg določbe, da bibliotekarski izpit organizira in izvaja nacionalna knjižnica, vključuje tudi opredelitve glede zbirke dokumentov o bibliotekarskem izpitu ter vsebine evidence bibliotekarskih izpitov. Pravilnik določa vrste bibliotekarskih izpitov, ki so:

- bibliotekarski izpit za knjižničarja za kandidate, ki opravljajo strokovna knjižničarska dela knjižničarja, za katera se zahteva srednja izobrazba, oziroma za kandidate, ki opravljajo strokovna knjižničarska dela višjega knjižničarja, za katera se zahteva višješolska izobrazba,
- bibliotekarski izpit za bibliotekarja za kandidate, ki opravljajo strokovna knjižničarska dela bibliotekarja pomočnika, za katera se zahteva visokošolska izobrazba prve stopnje, oziroma bibliotekarja, za katera se zahteva najmanj visokošolska izobrazba druge stopnje, ter
- dopolnilni bibliotekarski izpit za kandidate z doseženo izobrazbo, ki je višja od izobrazbe, za katero so že opravili bibliotekarski izpit, in opravljajo strokovna knjižničarska dela, ki so zahtevnejša od tistih, za katera so že opravili bibliotekarski izpit.

Osnovni pogoj za pristop k bibliotekarskemu izpitu je zahtevnosti delovnega mesta prilagojeno opravljeno strokovno usposabljanje za opravljanje bibliotekarskega izpita. Predlog pravilnika poleg osnovnega pogoja podrobneje določa druge splošne in posebne pogoje za bibliotekarski izpit, roke in način podajanja prijave ter obvezna dokazila. Nadalje določa imenovanje, mandat in pristojnosti komisije za bibliotekarski izpit, minimalno število izpitnih obdobij ter način opravljanja bibliotekarskega izpita.

Namen strokovnega usposabljanja za opravljanje bibliotekarskega izpita je seznaniti kandidata za bibliotekarski izpit z javno službo na področju knjižnične dejavnosti, s širšim in ožjim področjem dela, za katerega se usposablja ter ga usposobiti za samostojno strokovno knjižničarsko delo. Strokovno usposabljanje se praviloma opravlja v knjižnici, kjer je kandidat zaposlen, potekati pa mora pod vodstvom mentorja. Pravilnik tako opredeljuje tudi pogoje, ki jih mora izpolnjevati strokovni knjižničarski delavec, da je lahko mentor, ter opredeljuje mentorjeve naloge. V zvezi s strokovnim usposabljanjem pravilnik določa tudi možnost podaljšanja strokovnega usposabljanja.

Opravljanje bibliotekarskega izpita poteka pred izpitno komisijo, ki jo sestavljajo najmanj trije člani komisije za bibliotekarski izpit, in ni javno. Bibliotekarski izpit obsega splošni in posebni del. Vsebine in oblika bibliotekarskega izpita za knjižničarja se razlikujejo od bibliotekarskega izpita za bibliotekarja. Pravilnik vključuje tudi določbe o pravnem varstvu in nadzorstvu. Kandidatu, ki opravi bibliotekarski izpit, nacionalna knjižnica izda potrdilo o bibliotekarskem izpitu, ki poleg formalnih podatkov vsebuje tudi podatke o vrsti bibliotekarskega izpita in nazivu, ki ga je pridobil kandidat po opravljenem bibliotekarskem izpitu.

Zakon je določil, da morajo določbe pravilnika upoštevati bibliotekarska znanja, verificirana v že opravljenih strokovnih izpitih na drugih področjih, zato pravilnik določa možnosti za priznavanje primerljivih izpitov ter navaja da se opravljen ustrezen bibliotekarski oziroma strokovni izpit za knjižničarstvo po predpisih pred uveljavitvijo pravilnika, šteje kot izpolnjen pogoj bibliotekarskega izpita za strokovnega knjižničarskega delavca iz 39.b člena Zakona.

Opravljen bibliotekarski izpit ni zgolj pogoj za opravljanje strokovnega knjižničarskega dela, je tudi pogoj za nadaljnje imenovanje strokovnih knjižničarskih delavcev v višje bibliotekarske strokovne nazive. Z uveljavitvijo sistema bibliotekarskega izpita kot licenčnega izpita želimo postopno vzpostaviti sistem, ki bi zagotovil enotnost osnovnih pogojev glede usposobljenosti strokovnih knjižničarskih delavcev v različnih vrstah knjižnic ter omogočil opravljanje strokovnega knjižničarskega dela v kateri koli vrsti knjižnice, ki knjižnično dejavnost opravlja kot javno službo, s tem pa tudi olajšal prehodnost kadrov med različnimi vrstami knjižnic. Podrobnejše pogoje o zahtevani ravni in vrsti izobrazbe lahko za posamezne vrste knjižnic predpiše pristojni minister.

Ker vrsta in raven izobrazbe strokovnih knjižničarskih delavcev do spremembe Zakona v letu 2015 nista bili urejeni na ravni zakona, je to predstavljalo oviro za sprejem pravilnika o bibliotekarskem izpitu in se slednji še vedno izvajajo na osnovi predpisa (samoupravnega sporazuma) iz leta 1980. Predlog pravilnika zato določa odlog začetka uporabe, ko bo ob uveljavitvi s podrobnejšimi opredelitvami glede bibliotekarskega izpita omogočil, da bodo pogoji za strokovne knjižničarske delavce v Sloveniji primerljivi z drugimi evropskimi državami in v skladu z razvojnimi trendi na področju knjižničarstva.

Ne glede na navedeno je predlog pravilnika ob podrobnejši opredelitvi bibliotekarskega izpita sledil na eni strani praksi držav z visoko razvito knjižnično dejavnostjo in na drugi strani spremenjenim razmeram v okolju slovenskih knjižnic, kot so: dovolj dolga tradicija formalnega bibliotekarskega izobraževanja; različne možnosti pridobivanja formalne izobrazbe; uvrstitev poklica bibliotekar med regulirane poklice, ob tem pa upošteval dejstvo, da imajo različne vrste knjižnic različne potrebe po kadrih in da obstajajo tudi nekateri zakonski in podzakonski akti (npr. Zakon o sistemu plač v javnem sektorju, Pravilnik o imenovanju v strokovne nazive v knjižnični dejavnosti), ki jih je treba smiselno upoštevati (tj. uvrstitev zaposlenih s srednjo ali višjo izobrazbo med strokovne knjižničarske delavce in določitev pogojev za bibliotekarski izpit tudi zanje).